

जाहिरातींचे दर.
हालील पण्यावर चौकशी
करावी
व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास', पुणे २

अर्थ

वर्गणीचे दर.
वार्षिक वर्गणी
रु ४
(टपाल हशिल माफ)
किरकोळ अकास
एक आणा

'अर्थ एव प्रधान' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति।

—कोटिलीय अधशास्त्र.

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे.

वर्ष ३

पुणे, बुधवार, तारीख २४ नोव्हेंबर, १९३७

अंक ४६

आणखी एक

प्रगतीचा मोठा टप्पा
५१ लाखांवरून ६६ लाख
वेस्टर्न इंडिया

लाईफ इन्शुरन्स कंपनी, लि, सातारा
विमा व्यवसायात विशेष महत्त्वाच्या आणि प्रगतीच्या दृष्टीने
पहिल्या प्रतीच्या अशा ज्या गोष्टी आहेत, त्या सर्वांच्या चाच-
तांत वेस्टर्न इंडिया विमा कंपनी कोणत्याही जीवित विमा
कंपनीस हार जाणार नाही आणि सुप्रसिद्ध विमागणिती
श्री ग स मराठे, एम् ए, ए आय ए, (लंडन) म्हणतात
त्याप्रमाणे वेस्टर्न इंडिया ही

सर्व विमाकंपन्यांना आदर्श
अशी विमा सस्था आहे

गेल्या वर्षाखेरचा प्रगतीचा आढावा.

एकूण विमा	रु	३,२०,००,०००	हून अधिक
एकूण शिल्लक	रु	८३,००,०००	हून अधिक
सन १९३६ मधील उत्पन्न	रु	१९,३२,८९९	
लाईफ फंड व इतर गमाजळी	रु	७७,०५,३७९	
सन १९३६ मधील नवे काम	रु	६६,४०,८३९	
एकूण क्लेम्स दिले	रु	१७,१०,२०६	
ल्याप्सचे प्रमाण		शेकडा ४	

त्रैवार्षिक दर हजारी बोनस
होल लाईफ रु. ७५ व एण्डोमेंट रु. ६०
विमा उतरण्याला किंवा एजन्सी घेण्याला
हीच कंपनी उत्कृष्ट.

पुणे शाखा:—
बुधवार चौक, पुणे } मॅनेजर.

विजयादशमीच्या शुभमुहूर्तावर

मशिनरीचा पहिला हप्ता मुंबईस आला

दहा लक्ष रुपयांची साखर

सिडिकेटच्या जमिनी चागल्या असल्यामुळे
हंगामशीर लागणीने दर एकरां ४५ टन ऊस
सहज येऊ शकतो, असा प्रत्यक्ष अनुभव
आला आहे

साखरेचे भाव उतरले तरी

५ ते १० टक्के नफा.

सविस्तर माहिती व शेअरफॉर्म मागवा

दि बृहन्महाराष्ट्र शुगर सिडिकेट
लिमिटेड.

२५७ बुधवार पेठ, पुणे

व्ही. पी. बेडेकर आणि सन्स

याचेकडील मसाले, लोणचे आणि पापड यांचा आपले
जेवणात नेहमी उपयोग करा

पत्ता—सुगभाट, गिरगाव, मुंबई
पुणे एजट.—दत्तात्रय नारायण हेज्जीव २०, शुक्रवार.

— म न प सं त काम —

वक्तरीर पणाची] रिसकूड ब्रदर्स-टेलर्स [मंरंठी
सदाशिव हौदानजिक, पुणे

UNEMPLOYMENT
NO MORE

अखिल हिंदुस्थानांत पहिल्या

प्रतीचे अत्यंत लोकप्रिय

झारापकर टेलरिंग

कॉलेज

आप्पा बळवंत चौक, पुणे २

[माहितीपत्रक मागवा]

K. K. & Co.

Photographic Dealers.

POONA

विविध माहिती

ग्रेट ब्रिटन-अमेरिका व्यापारी करार

व्यापारी करार करण्यासाठी अमेरिकेने २१ देशांशी बोलणी सुरू केली, त्यापैकी १६ देशांशी करार पुरे झाले आहेत इंग्लंड व अमेरिका ह्या देशांमध्ये आता वाटाघाटी चालू आहेत. अमेरिकेने ब्रिटिश पक्या मालास व इंग्लंडने अमेरिकन शेतीच्या मालास सवलती यांच्या असे धोरण नियोजित कराराचे मुळाशी आहे.

कॅनिंगचा धंदा

अमेरिका, इंग्लंड वगैरे पाश्चात्य देशात पदार्थ ढब्यांत साठवण्याचा (कॅनिंग) धंदा झपाट्याने प्रसार पावत आहे एकट्या स्वीडन देशात कॅनिंगचे १३० कारखाने आहेत. आयते तयार केलेले पॅकबंद जिन्नस वापरण्याची सवय तिकडे समाजांत जोराने पसरत चालली आहे.

उंसाची किमान किंमत मद्रासमध्ये निश्चित होणार !

उंसाची किमान किंमत निश्चित करण्याच्या इष्टानिष्ठेविषयी चर्चा करण्याकरिता मद्रास सरकारने उंसाचे बागाइतदार व साखरेचे कारखानदार ह्यांची एक सभा बोलाविली आहे. बिहार व सयुक्तप्रांत येथे उंसाची किंमत अशा रीतीने ठरवून देण्यांत आलेली आहे.

अमेरिकन विमानांस मागणी

गेल्या महायुद्धाचे वेळी ब्रिटिश मोटार कारखाने युद्धसात्याकरिता मोटारी बनविण्यात गुंतले होते, त्या संधीचा फायदा अमेरिकेने घेतला अमेरिकन गाड्यांनी ग्रेट ब्रिटनमधीलच नव्हे तर साम्राज्यातर्गत इतर देशातीलहि गिन्हाईक कार्बीज केले अमेरिकेचे मोटारींच्या धंधामधील पुढारीपण अद्याप कायम आहे. विमानाचे बाबतीत त्याचीच पुनरावृत्ति होण्याचा संभव दिसतो, कारण इंग्लंडमधील विमानांचे कारखानदार ब्रिटिश वैमानिकसात्याकरिता वेमाने बनविण्याचे कामात गढून गेले आहेत व अमेरिकन विमाने हातुकीच्या धंधावर आक्रमण करीत आहेत ! ऑस्ट्रेलिया, न्यूझीलंड, कॅनडा, हे सर्व देश अमेरिकन बनावटीची विमाने खरेदीत असून दक्षिण आफ्रिकेत जर्मन विमानांनी प्रवेश केला आहे.

प्रेमपत्रे लिहिण्याचा धनोत्पादक धंदा

इतराकरिता आकर्षक व योग्य शब्दात प्रेमपत्रे लिहून देण्याचा धंदा एका इयजाने सुरू केला आहे. प्रत्येक पत्रास तो तीन-चार रु. घेतो आपल्या कामात तो वाकबगार झाला आहे व सतुष्ट झालेल्या गिन्हाईकांचे प्रशस्तीमुळे त्याचा धंदा वाढला आहे त्याने आता आपल्या हाताखाली सहायक घेतले आहेत.

भुइमुगाच्या पिकाचा अंदाज

मद्रास व मुंबई हे प्रांत व हैद्राबाद व म्हैसूर ही संस्थाने ह्यात मिळून एकूण हिंदी भुइमुगाच्या ९५ टक्के लागवड होते. ह्या चार प्रांतात व संस्थानात मिळून ७० लक्ष एकरांत, म्हणजे गेल्या वर्षीपेक्षा ३३ टक्के ज्यास्त क्षेत्रात, भुइमुग पेरला असल्याचा सरकारी अंदाज आहे मुंबई इलाख्यात, संस्थाने घरून, २० लक्ष, ४० हजार एकर भुइमुगाखाली आहेत. गत साली, तत्सम आकडा १४ लक्ष, ९८ हजार इतका होता.

इटलीचे आर्थिक स्वावलंबन

इटलीच्या आर्थिक स्वयंपूर्णतेकरिता कसून यत्न करण्याची पुनर्घोषणा हुकूमशहा मुसोलिनीने केली आहे. येत्या वर्षी परदेशांतून इटलीत यावयाच्या साय पदार्थांची कमाल मर्यादा त्याने घालून दिली आहे.

विद्यार्थ्यांची संख्या घटली

ग्रेट ब्रिटनमधील विश्वविद्यालयांत दाखल होणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या घटत आहे. व्यापार व उद्योगधंदे ह्यांची चलती असली म्हणजे नेहेमीच उच्च शिक्षणाची आकर्षता कमी होते व तरुण लोक व्यापारात व उद्योगधंद्यांत पडतात. मंदीच्या काळात बेकार राहण्यापेक्षा शैक्षणिक लायकी वाढविणे बरे, ह्या हेतूने विश्वविद्यालयातून गर्दी होते. जननांचे प्रमाण उतरत चालले आहे, हेहि विद्यार्थ्यांची संख्या कमी होण्याचे एक कारण आहे. ऑक्सफर्डचे विश्वविद्यालय हे एकच कायते वरील प्रवृत्तीस अपवाद आहे.

हिंदी व ब्रिटिश सैनिकांचे पगार

हिंदुस्थानात सध्या, ५२,४६६ ब्रिटिश व १,२२,५३१ हिंदी सैनिक आहेत व त्यास अनुक्रमाने दरमहा सरासरीने ३८३ लक्ष व २७ लक्ष रु. पगार द्यावा लागतो. ब्रिटिश सैनिकांचा मासिक भत्ता ७३ लक्ष रु. व हिंदी सैनिकांचा भत्ता ३३ लक्ष रु. आहे. ब्रिटिश सैनिकांस दरमहा ४५ ते ८० रु. पगार मिळतो. हिंदी शिपायांचा पगार १६ रु. आहे.

मध्यवर्ती असेंब्लीची येती बैठक

मध्यवर्ती लेजिस्लेटिव्ह असेंब्लीच्या येत्या बैठकीस ता. ३१ जानेवारी, १९३८ रोजी सुरवात होऊन ती १२ एप्रिल, १९३८ अखेर चालेल. सरकारी कामाकरिता २७ दिवस राखून ठेवण्यात आले असून खासगी बिलांचे वाटणीस ४ दिवस आले आहेत. १४ फेब्रुवारी रोजी रेल्वे बजेट असेंब्लीस सादर करण्यांत येईल व २६ फेब्रुवारी रोजी मुख्य बजेट मांडण्यात येईल.

गिरणी कामगारांच्या वेतनात वाढ होणार काय !

मुंबई सरकारने कपास कापडाच्या गिरण्यातील कामगारांच्या परिस्थितीविषयी चौकशी करून रिपोर्ट करण्यासाठी एक कमिटी नेमली आहे. गिरणीकामगारांचे वेतनात तात्काळ वाढ करण्याजोगी गिरण्यांची अनुकूल परिस्थिती आहे, किंवा नाही, ह्याबाबत कमिटीने चौकशी करून आपला अभिप्राय व्यक्त करावयाचा आहे. ह्यासंबंधात माहिती मिळविण्याकरिता कमिटीने प्रश्नपत्रिका काढली आहे

लाहोर येथील ब्रॉडकास्टिंग स्टेशन

लाहोर येथील ब्रॉडकास्टिंग स्टेशन ता. १६ डिसेंबरपासून सुरू होणार आहे.

मुंबई शहरातील टेलिफोनचे दर

बांबे टेलिफोन कंपनीने आपले टेलिफोनचे दर उतरावे, ह्यासाठी इंडियन मर्चंट्स चेंबर प्रयत्न करीत आहे. चेंबरच्या कमिटीचे कंपनीस एक पत्र लिहून आपले म्हणणे तिने सिद्ध केले आहे. मुंबई शहरात १६,३०७ टेलिफोन असून त्यापासून कंपनीस ४०३ लक्ष रु. उत्पन्न होते. घरगुती वापरासाठी घेतलेल्या टेलिफोनकरिता वार्षिक १८० रु. थावे लागतात. इतर कारणांसाठी घेतलेल्या टेलिफोनला २८० रु पडतात. हे दर अनुक्रमे रु. १३५ व रु. २५० असे करावे, असे चेंबरचे म्हणणे आहे.

मुंबई बंदरातून सोन्याची साप्ताहिक निरगत

७-११-३७ ते १३-११-३७

१४-११-३७ ते २०-११-३७

२१-११-३७ ते २०-११-३७

किंमत रु.

१८,९६,४६२

३७,८१,३५२

३,०६,२१,६७,०५२

अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... ५६४	५ मुंबई सरकार-लॉर्ड रे
२ हिंदुस्थानांत पदार्थ संग्रहालयांची आवश्यकता ५६५	६ म्यूसियमची सरकारांत विनति
३ घाउक बाजारभाव अद्याप पूर्वपदावर आले नाहीत ५६६	५ म्वाल्हेर संस्थानांतील सहकारी चळवळ ... ५६९
४ स्फुट विचार ... ५६७	६ महाराष्ट्र इन्ड्युअरन्स क लि, कराड .. ५७१
जादा लष्करी खर्चासाठी	७ जपानच्या काटकसर योजना ... ५७१
८ लाखाची देणगी-सहकारी बँकांचे महत्त्वाचे स्थान-सहकारी बँकांची यादी व नकाशा-कपाशीच्या वहतुऱ्यांचे दर उतरविण्याची आवश्यकता-सहकारी चळवळ	८ इकीम व वैद्य ह्यांच्या ध्याचे सघटन ... ५७१
	९ कॉमनवेलथ कंपनीचा नववा वाढादिवस . ५७२
	१० निवडक बाजारभाव ५७३

अर्थ

बुधवार, ता २४ नोव्हेंबर, १९३७

हिंदुस्थानांत पदार्थ संग्रहालयांची आवश्यकता

“ कार्नेजी कॉर्पोरेशन ऑफ न्यूयॉर्क ” च्या पुरस्काराने डॉ. मार्कहॅम व मि. हारग्रोव्हज ह्यांनी १९३६ मध्ये हिंदुस्थानांतील पदार्थ संग्रहालयाची पहाणी केली आणि त्याबाबतचा रिपोर्ट लंडन येथील म्यूसियम असोसिएशनने प्रसिद्ध केला आहे. जनतेच्या शिक्षणाचे दृष्टीने अशा संग्रहालयांचे महत्त्व विशेष आहे, हे लक्षांत घेऊन आता हिंदुस्थान सरकारनेही ह्याबाबत विधायक कार्य करण्याचे ठरविले आहे, ही समाधानाची गोष्ट आहे. डॉ. मार्कहॅम व मि. हारग्रोव्हज ह्यांनी केलेले निरीक्षण व सुचविलेल्या सुधारणा ही सरकारास मार्गदर्शक होतील.

हिंदुस्थानांतील पदार्थ संग्रहालये लोकसंख्येच्या मानाने अत्यंत अपुरी आहेत. कित्येक मोठ्या वस्तीच्या शहरात एकहि संग्रहालय आढळणार नाही. डेहराडूनसारख्या मध्यम प्रतीच्या शहरांतील म्यूसियम ह्यास अपवाद आहे. म्यूसियमची संख्या हे जर देशाच्या प्रगतीचे व सांस्कृतिक दर्जाचे लक्षण मानले तर युरोपातील देश, ब्रिटिश वसाहती व अमेरिका ह्यांच्या पासंगासहि हिंदुस्थान लागणार नाही. अगदीच मागसेसेल देश वगळल्यास, हिंदुस्थानांतील म्यूसियमसंविषयीच्या अनास्थेइतकी दुरावस्था इतरत्र कोठेहि आढळणार नाही. काहीं प्रमुख देशांत लोकसंख्येचे म्यूसियमसाठी पटणारे प्रमाण दर्शविणारे आकडे येथे दिले आहेत.—

देश	किती लोकवस्तीस एक म्यूसियम .
जर्मनी	३९,०००
ग्रेट ब्रिटन	६३,०००
अमेरिका	९१,०००
जपान	४,२०,०००
हिंदुस्थान	३६,२०,०००

हिंदुस्थानची लोकसंख्या युरोप (रशिया वगळून) च्या लोकसंख्येइतकी आहे. तथापि, युरोपांत ५,००० म्यूसियम आहेत आणि हिंदुस्थानांत फक्त १०५ च आहेत. ग्रेटब्रिटन व

अमेरिका ह्या सारख्या देशातून म्यूसियमसवर दर माणसी दरसाल सरासरीने ७३ आणि खर्च होतो, हिंदुस्थानात तत्सम खर्च केवळ ३६ आणा आहे। एक लाखापेक्षा ज्यास्त वसति असणाऱ्या रगून, अहमदाबाद, अमृतसर, कानपूर, मडुरा, सोलापूर, जबलपूर इत्यादि १५ शहरात अद्याप म्यूसियमची स्थापना झालेली नाही. अशा मागसेलेल्या परिस्थितीमध्ये, सहाजिकच, हिंदी व इतर देशांतील म्यूसियमसाठी कार्यक्षमतेच्या दृष्टीनेहि तुलना करण्यात अर्थ नाही.

शिक्षणप्रचारास सहाय व्हावे, ह्या हेतूने पाश्चात्य देशांतील म्यूसियमसाठी योजना झालेली आहे हिंदुस्थानात साक्षरतेचे प्रमाण अत्यल्प असल्याकारणाने जनतेस आहेत त्या म्यूसियमसाठी पुरा उपयोग करून घेता येत नाही हिंदी संग्रहालयांच्या स्थापनेचा विचार केला असता, त्याचे मूळ सातील चार गोष्टांत आढळते (१) शास्त्रीय विषयांवरील म्यूसियमसाठी सरकारने व त्याच्या युरोपियन नोकरवर्गाने केलेली स्थापना, (२) ह्याचेच हिंदी संस्थानांनी केलेले अनुकरण, (३) पुराण वस्तु संशोधन सात्याच्या पुरस्काराने झालेले संग्रह व (४) स्वतःच्या कार्याकरिता शैक्षणिक व संशोधन संस्थांनी स्थापिलेले वस्तुसंग्रह. प्राथमिक व दुय्यम शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणास व्यापक स्वरूप यावे, ह्या हेतूने, इतर राष्ट्राप्रमाणे हिंदुस्थानात म्यूसियमसाठी योजना झालेली नाही. आहेत ही म्यूसियमसंघर्षे इतर कारणपरत्वे झालेले वस्तुसंग्रह होत, असे म्हणणे वावगे होणार नाही. म्यूसियमसंघर्षे इमारतीचे बाबतीत सुधारणेस फार मोठा वाव आहे हा प्रश्न स्वतंत्रच आहे

म्यूसियमसाठी संख्या अपुरी आहे, लोकवस्तीशी त्याचे पटणारे प्रमाण अत्यल्प आहे व जनतेच्या शिक्षणाशी म्यूसियमसंघर्षे स्थापनेचा विशेष कांहीं संबंध नाही, हे वरील माहितीवरून स्पष्ट होईल हिंदी म्यूसियमसवर होणाऱ्या वार्षिक खर्चाचा विचार केला असता, अस्तित्वांत असलेल्या संस्थाहि इतक्या खालावलेल्या कां आहेत, हे ध्यानात येईल हिंदुस्थानातील सर्व म्यूसियमसवर मिळून ७ लक्ष, २० हजार ६ सालिना खर्च होतो, युरोप अगर अमेरिका ह्यांतील अनेक म्यूसियमसंघर्षे वार्षिक खर्च ह्यापेक्षा मोठा आहे.

एकशेपाच हिंदी म्यूसियमसंघर्षेकी शेहेचाळीसाचे जेमतेम १ हजार रुपये उत्पन्न आहे व १८ संस्थाना २३ हजार रुपयावर खर्च करण्याची ऐत नाही २३ हजार ते १० हजार रुपये सालिना उत्पन्न असणारी २४ म्यूसियमसंघर्षे असून त्यापेक्षा भाग्यवान असे फक्त १५ संग्रह आहेत अनुक्रमाने पहिल्या पाच म्यूसियमसंघर्षे मिळून वार्षिक उत्पन्न उरलेल्या शहरापेक्षा मोठे आहे, परंतु कित्येक पाश्चात्य म्यूसियमसंघर्षे प्रत्येकी उत्पन्न ह्यापेक्षा ज्यास्त आहे. आर्थिक परिस्थिती समाधानकारक आहे, असे एकाहि हिंदी म्यूसियमचे बाबतीत म्हणता येणार नाही. म्यूसियमसंघर्षे उत्पन्न वाढविल्याखेरीज त्याची प्रगति होणे अशक्य आहे, असे डॉ. मार्कहॅम व मि. हारग्रोव्हज ह्यांनी स्पष्ट विधान केले आहे. जनतेस म्यूसियमसंघर्षे महत्त्व पटलेले नसल्याकारणाने, पदार्थ संग्रहालये स्थापन करण्याकरिता देणग्या देणारे गृहस्थहि पुढे येत नाहीत ह्यामुळे मध्यवर्ती व प्रांतिक सरकारने ह्या प्रश्नांत लक्ष घालणे जरूर आहे. म्यूसियमसंघर्षेला देस्तरेल करणाऱ्या कमिटीच्या व वयुरेटर म्हणून व्यतस्थापकाचे काम करणारांचे स्वतःच्या कर्तव्याकडे दुर्लक्ष, ही हिंदुस्थानात सर्वत्र

आढळतात तथापि, पुणे येथील लॉर्ड रे म्युझियमचे व त्याच्या क्युरेटरचे नाव अपवाद म्हणून उपरिनिर्दिष्ट म्युझियम तज्ञांच्या रिपोर्टांत प्रामुख्याने आढळते, ही गोष्ट साचित ह्या शहरास भूषणावह आहे क्युरेटरने स्वतः लक्षपूर्वक काम केले असतां किती सुधारणा होणे शक्य आहे, हे दाखविताना पुणे येथील क्युरेटरचा सन्मानपूर्वक उल्लेख त्यात आलेला आहे

रिपोर्ट लेखकांनी सुधारणा सुचविल्या आहेत, त्यांपासून योग्य तो बोध घेतला जाणे आवश्यक आहे प्रथम, म्युझियमसच्या उत्पन्नात भरभक्कम वाढ झाली पाहिजे त्याबरोबरच म्युझियमसच्या व्यवस्थापकाचे कार्यपद्धतीमध्येहि सुधारणा घडून येणे जरूर आहे. कित्येक क्युरेटर्सच्या अंगवळणी पडलेला आळस व त्याचे अज्ञान हीं प्रगतीच्या मार्गातील मोठी अडचण आहे हिंदुस्थानातील बहुतेक सर्व संग्रहालये सरकारी सहायानेच चालविण्यात येत आहेत ह्या दृष्टीने सुधारणेची जबाबदारीहि सरकारवरच पडते. मध्यवर्ती सरकारने, युरोपियन म्युझियमसचा अभ्यास केलेल्या तज्ञांची इन्स्पेक्टर जनरल ऑफ म्युझियमस म्हणून नेमणूक करावी, क्युरेटर्सच्या शिक्षणासाठी शिष्यवृत्त्याची योजना आखावी, प्रातिक सरकारे, संस्थाने, म्युनिसिपालिटी इत्यादींनी चांगल्या म्युझियमसना सढळ हाताने सहाय करावे व म्युझियमस व शिक्षणसंस्था ह्यांच्या कार्याचा मेळ घालावा, म्युझियमसची सख्या व त्याची कार्यक्षमता वाढवावी, इत्यादि शिफारसी रिपोर्ट लेखकांनी केल्या आहेत. क्युरेटर्सचे कामहि चांगले व्हावे ह्याकरिता तपशीलवार सूचना करण्यांत आल्या आहेत

म्युझियमसच्या व्यवस्थेचे केंद्रीकरण रिपोर्टांत सुचविण्यांत आले आहे व त्याचे समर्थनहि केलेले आहे म्युझियमसबाबतची चळवळ हिंदुस्थानात अद्याप बाल्यावस्थेत आहे. ह्या दृष्टीने तिचा पुरस्कार व तिचे नियंत्रण हीं एका सबळ मध्यवर्ती केंद्रामार्फत व्हावीत, हे इष्टच आहे अशा प्रकारची योजना लवकर न केल्यास हिंदी म्युझियमसची अनास्था चालू राहून, संचित ठेव्याचाहि नाश होईल, अशी भीति डॉ. मार्कहेम व मि. हारग्रीव्हज ह्यांनी व्यक्त केली आहे म्युझियमसच्या उपयुक्ततेची जाणीव लोकांस व्हावी ह्याकरिता कसोशीने प्रयत्न करण्यात यावे, केवळ मामुली उपायांनी हे कार्य होणार नाही, असा वरील तज्ञांचा अभिप्राय आहे हिंदुस्थान सरकारने ह्या प्रश्नात लक्ष घालण्याचे ठरविले आहे, ही गोष्ट आशाजनक आहे. सरकारच्या ह्या कार्यास मूर्त स्वरूप लवकर येणे मात्र अत्यंत आवश्यक आहे.

हिंदी कपाशीच्या उत्पादनाचा अंदाज

हिंदी कपाशीच्या उत्पादनाचा १९३७-३८ सालाविषयीचा सरकारी अधिकृत अंदाज प्रसिद्ध झाला आहे, त्यावरून असे दिसते की, एकूण २ कोटि, ७ लक्ष एकरांत कपास पेरण्यात आली आहे हा आकडा १९३६-३७च्या पेरणीच्या आकड्यापेक्षा एक टक्क्याने जास्त आहे. मुंबई इलाख्यातील ४४३ लक्ष एकर क्षेत्र कपाशीखाली आहे व मध्यप्रांत व बऱ्हाड यांतील ५० लक्ष एकरांत कपास पेरलेली आहे. पंजाब, मद्रास, सयुक्त प्रांत, सिंध, बंगाल इत्यादि प्रांतांचा अनुक्रम त्याचे खाली लागतो देशी संस्थानापैकी हैद्राबाद संस्थान कपाशीचे दृष्टीने महत्त्वाचे आहे, तेथे २७३ लक्ष एकरांत कपास लावलेली आहे

अमेरिकेतील कपाशीच्या उत्पादनाचा अंदाज प्रसिद्ध झाला आहे, त्यावरून त्या देशांत १ कोटि, ७६ लक्ष गासढ्यां (१ गासढी=५०० पौंड) कपास तयार होईल, असे दिसते. १९३६-३७ मध्ये १ कोटि, २४ लक्ष गासढ्यांचे उत्पादन झाले होते.

घाउक बाजारभाव अद्याप पूर्वपदावर आले नाहीत

सालील कोष्टकात घाउक बाजारभावाची शतमानाने तुलना केली आहे. १९२९ सालचा बाजारभाव १०० असा धरल्यास चालू बाजारभाव त्या मानाने किती होईल, हे या कोष्टकावरून समजेल. प्रत्येक देशातील बाजारभावांची स्पष्ट कल्पना यावी, ह्यासाठी ठळक पद्धत्याची योजना केली आहे

	०	२०	४०	६०	८०	१००	१२०	१४०	१६०	१८०
पोलंड										
हिंदुस्थान										
जर्मनी										
हॉलंड										
स्वित्झरलंड										
बेल्जम										
ऑस्ट्रिया										
ग्रेट ब्रिटन										
कॅनडा										
अमेरिका										
ऑस्ट्रेलिया										
फ्रान्स										
इटली										
स्वीडन										
न्यूझीलंड										
नार्वे										
जपान										
डेन्मार्क										
अर्जेंटिना										
चीन										

१९२९ नंतर बहुतेक सर्व देशांनी आपल्या चलनांची सुवर्णातील किंमत उतरविली व त्या मानाने बाजारभावांतहि फरक झाला. तथापि, प्रमुख औद्योगिक देशांतील चलनामधील उताराच्या मानाने बाजारभाव सुधारलेले नाहीत. चलनाची किंमत शेकडा ४० टक्क्यांनी उतरली असतां हि औद्योगिक मंदीच्या पूर्वीच्या पातळीस अद्याप भाव आलेले नाहीत. कांहीं शेतीप्रधान देशांत मात्र कच्च्या मालाचे व घान्याचे भाव चढले आहेत.

(" एकोनोमिस्ट " वरून)

स्फुट विचार

जादा लष्करी खर्चासाठी ८० लाखाची देणगी !

हिंदुस्थानच्या सैन्याचा खर्च, ह्या देशाच्या आर्थिक सामर्थ्याच्या व मध्यवर्ती सरकाराच्या ऐपतीच्या गणाने फार मोठा आहे आणि त्याचप्रमाणे त्या सैन्याचे हिन्दीकरण होण्यास दिरगाई चालली असल्याने आमचा पैसा विलायतेमध्ये जाऊन राष्ट्र-संरक्षणाची जबाबदारी हिदी लोकांवर टाकण्यात येत नाही अशी टीका आज अनेक वर्षे होत आहे सरहद्दीवरील युद्धात लष्करी खर्च मधून मधून मोठ्या प्रमाणावर करावा लागतच आहे. त्या सर्वांचा ताण हिंदुस्थान सरकारच्या तिजोरीवर सारखा पडत आला आहे जगातील राष्ट्रांनी अलीकडे युद्धसामुग्रीमध्ये यात्रिक सुधारणा झपाट्याने चालविल्या आहेत आणि त्यास अनुसरून हिंदुस्थानातहि सुधारलेल्या प्रकारची लढाऊ साधने तयार ठेवणे लष्करी तज्ञास अगत्याचे वाटत आहे. हिंदुस्थानच्या संरक्षणाची व लष्करी तयारीची सर्व जबाबदारी ब्रिटिश पार्लमेंटने आपल्या शिरावर घेतली आहे आणि हिदी लष्कराच्या यंत्रिकरणास जादा खर्च लागावयाचा असून तो ह्या देशाच्या सरकारास झेपण्यासारखा नाही. लष्करी खर्च वाढण्याविरुद्ध हिदी लोकांची जोराची ओरड होणार आणि फेडरेशनची नवी घटना चालू होण्याचे वेळी तिला अधिक तीव्र स्वरूप प्राप्त होणार ह्या सर्व परिस्थितीचा विचार करून ब्रिटिश सरकाराने हिंदुस्थानाच्या लष्करी खर्चास हातभार लावण्याचा आपला मनोदय अगाऊ जाहीर करण्यात दूरदृष्टि व मुत्सद्दीपणा प्रकट केला आहे लढाऊ सामुग्रीप्रित्यर्थ भाडवळ-वजा करावयाचा खर्च भारी असल्याने ग्रेटब्रिटनने हिंदुस्थानास ८० लक्ष रुपये देणगीदाखल देण्याचे योजिले असल्याची घोषणा कॉमन्स सभेत लॉर्ड स्टॅन्ले ह्यांनी केली आहे तिचे स्वारस्य वर केलेल्या विवेचनावरून घ्यानात येईल.

सहकारी बँकांचे महत्त्वाचे स्थान

आपल्या खर्चात काटकसर करून बचत झालेला पैसा सुरक्षित रीतीने व्याजाने ठेव म्हणून ठेवण्याची संवय सहकारी बँकांनी जनतेस मोठ्या प्रमाणात लावली आहे - ह्या सहकारी बँकांचे विस्तृत जाळे सर्व प्रातभर पसरले आहे आणि त्याचा विस्तार सारखा वाढत आहे जॉइंट स्टॉक बँकापेक्षा सहकारी बँकांची सख्या फार मोठी आहे ही गोष्ट मुंबई बँकिंग चौकशी कमिटीच्या अहवालास नकाशा जोडला आहे, त्यावरून स्पष्ट दिसून येत आहे. हिदी बँकिंगच्या व्यवसायक्षेत्रात सहकारी बँकास एवढे महत्त्वाचे स्थान असतानाहि हिंदुस्थान सरकारच्या, व्यापारी माहिती गोळा करून पुरवणाऱ्या खात्यास ह्या गोष्टीची किंमत वाटत नाही " डिपार्टमेंट ऑफ कमर्शल इंटेलिजन्स अँड स्टॅटिस्टिक्स " ह्या खात्याकडून दरवर्षी हिंदुस्थानातील बँकाविषयीच्या माहितीचे आकडे प्रसिद्ध केले जातात. बँकिंगचा व्यवहार करणाऱ्या सस्थांची ही माहिती असल्याने तीमध्ये सहकारी बँकांचा अतर्भाव होणे वास्तविकरीत्या उचित आहे मुंबई इलाख्यातील सहकारी बँकांची परिषद भरत असते व तिची कार्यकारी समिती महत्त्वाच्या प्रश्नांचा परामर्श घेत असते तिने हिंदुस्थान सरकारच्या वर निर्दिष्ट केलेल्या खात्याच्या मुख्याचे नजरेस ही बाब आणली असता त्यांनी बँकाच्या यादीत सहकारी बँका दाखल करता येत नाहीत ह्याविषयी खेद प्रदर्शित केला कपण्याच्या कायद्यात बँकेची जी व्याख्या दिलेली आहे,

तिला अनुसरून सहकारी बँकांचा व्यवहार असल्याने ह्या अमान्यतेस काय आधार आहे, हे समजत नाही लोकांचा पैसा ठेव म्हणून घेऊन तो चेकच्या किंवा ड्राफ्टच्या द्वारे त्यांनी काढून घेण्याची व्यवस्था करणे हे बँकिंगच्या व्यवहाराचे विशेष असे लक्षण आहे. राष्ट्राच्या आर्थिक प्रगतीचे दृष्टीने जनतेची होणारी बचत, तिच्या ठेवी आणि त्यातल्या पैशाची काढणाल ह्याची उलाढाल वाढत्या गतीने होणे आवश्यक असते, आणि ह्या बाबतीतली माहिती प्रतिवर्षी प्रसिद्ध करणाऱ्या सरकाराने सहकारी बँकांच्या व्यवहाराकडे दुर्लक्ष करावे हे आश्चर्य आहे सहकारी सस्था वगळल्या गेल्या असता हिंदी बँकिंगच्या परिस्थितीचे चित्र अपूर्ण व गैरसमज उत्पन्न करणारे होणार हे उघड आहे.

सहकारी बँकांची यादी व नकाशा

हिंदुस्थान सरकारने सहकारी बँका बाजूस टाकल्या तेव्हा त्याचे योग्य स्थान स्पष्ट व्हावे ह्या उद्देशाने सहकारी बँकांच्या परिषदेच्या कार्यकारी समितीने तो प्रश्न स्वतःचे हाती घेतला आणि सरकारच्या अहवालातली उणीव आपणच दूर करण्याचे ठरवले समितीने २१६ सहकारी बँकांची यादी छापून प्रसिद्ध केली आहे आणि तिची किंमत ८ आणे ठेवली आहे बँकांच्या ठिकाणाच्या आद्याक्षराच्या इंग्रजी अनुक्रमाने ही यादी तयार केलेली असून तीमध्ये प्रथम शहर, नंतर जिल्हा, पुढे बँकेचे नाव व पत्ता आणि शेवटच्या रकान्यात सस्था ही शाखा असल्यास तसा उल्लेख अशी माहिती दिली आहे. प्रस्तुत यादीचा हा विशेष आहे की, तिला मुंबई इलाख्याचा नकाशा जोडला आहे आणि त्यात भिन्नभिन्न रंगात प्रातिक बँक व तिच्या शाखा, जिल्हा बँका व त्याच्या शाखा, ५० हजार रुपये व अधिक खेळते भांडवळ असणाऱ्या अर्बन बँका व त्या मर्यादेपेक्षा कमी भांडवलाच्या अर्बन बँका असा तपशील दाखवला आहे. अशा प्रकारची यादी व नकाशा तयार करून ही उपयुक्त माहिती प्रसिद्ध केल्याबद्दल सहकारी बँकांच्या परिषदेच्या कार्यकारी समितीचे अभिनंदन करणे आवश्यक आहे समितीचे कार्यवाह, श्री. वैकुंठराय मेथा, ह्याचा उत्साह व कार्यतत्परता ही, परिषद व समिती ह्यांच्या भरीव कामगिरीमध्ये प्रतीत होत आहेत. त्यांच्या नेतृत्वाने सहकारी बँकाविषयीच्या प्रश्नाची चर्चा व निर्णय होण्यास किती सहाय व उत्तेजन मिळते ह्याची माहिती सहकारी कार्यकर्त्यांस नव्याने दिली पाहिजे असे नाही प्रस्तुत यादी व नकाशा हे त्यांच्या भरीव कामगिरीचे ताजे उदाहरण आहे. यादीचा उपयोग सहकारी सस्थास तर होईलच, पण सुरू भांडवलाच्या बँका, व्यापारी व कारखान्यांच्या मदळ्या इत्यादींसहि होण्यासारखा आहे तालुक्याच्या आतल्या भागामध्येहि सहकारी बँकांचा प्रसार झाला असल्याने पैसा इकडून तिकडे पाठवण्याच्या वगैरे कामी सर्वासच त्याची उपयुक्तता अनुभवास येईल

कपाशीच्या वहातुकीचे दर उतरविण्याची आवश्यकता

हिन्दी कपाशीच्या वहातुकीवरील रेल्वेचा दर उतरविण्याविषयी इंडियन मर्चंट्स चेंबरच्या कमिटीने रेल्वे बोर्डास तारेने विनति केली आहे. कपाशीच्या भावात भयंकर घट झाली असल्याकारणाने, सध्याच्या बाजारभावास रेल्वे वहातुकीचे दर परवडणार नाहीत कपाशीस चागला भाव असताना निश्चित केलेले दर आता उतरविणे जरूर झाले आहे. ईस्ट इंडिया कॉटन असो-

सिएशन ह्याच स्वरूपाचे आपले ह्याणें रेल्वे बोर्डास कळविलें आहे अमेरिकेंत यदाचे वर्षी कपाशीचे फार मोठे पीक अपेक्षित असून, त्या संबंधातील अदाजपेक्षाहि प्रत्यक्ष उत्पादन ज्यास्त होण्याचा रंग दिसत आहे हिन्दी कपाशीचे पीकहि जागतिक पुरवठ्यात नेहमीपेक्षा मोठी भर घालणार आहे अशा परिस्थितीत शेतकऱ्यांचे नुकसान कमी करून कपाशीचा उठाव करण्यास रेल्वे बोर्डांने आपले वहातुकीचे दर उतरवून सहाय्य करणें अत्यंत आवश्यक आहे

सहकारी चळवळ व मुंबई सरकार

मुंबई सरकाराचे महसूल मंत्री, श्री. मुरारजी, ह्यांनी आमच्या प्रांतातल्या सहकारी सस्थाची स्थिति सुधारावी ह्यासाठी कोणत्या सुधारणा अमलात आणणें आवश्यक आहे, याविषयी सूचना करण्याचें काम रजिस्ट्रार, श्री. भणसाळी व श्री. वैकुण्ठराय मेथा याचेकडे सोपवले होतें त्यांनी आपला रिपोर्ट सादर केला आहे. त्यांच्या शिफारशीचा निकाल लावण्यापूर्वी सहकारी चळवळींतल्या प्रमुख कार्यकर्त्यांशी विचारविनिमय करण्याचें श्री. मुरारजी ह्यांनी ठराविलें. त्याप्रमाणें गेल्या सोमवारी मुंबईस सेक्रेटारियटमध्ये सुमारे वीस गृहस्थांशी त्यांनी चर्चा केली उपास्थित असलेल्या मंडळींनी आपल्या अडचणी व आक्षेप मनमोकळेपणानें मंत्र्याच्यापुढें मांडले शेतकी पतपेढ्याची सध्याची हलाखीची स्थिति कशी सुधारावी आणि त्याची प्रगति कशी घडवून आणावी, ह्या बाबतींत मध्यवर्ती बँकाचें कार्य व धोरण काय असावें आणि इन्स्टिट्यूटचें सहकारी सस्थांमध्ये कोणत्या प्रकारचें स्थान असावें इत्यादि महत्त्वाच्या बाबींची चर्चा झाली हें साहजिक आहे, ह्यापैकी कितीक प्रश्न वादग्रस्त आहेत आणि त्यांवर एकमत होणें कठीण वाटलें असल्यास त्यात आश्चर्य नाही.

पुणे लॉर्ड रे इंडस्ट्रियल म्युझियमची सरकारास विनंति

हिंदुस्थान देशात पदार्थ संग्रहालयाविषयीची चळवळ जोरांने होणें किती जरूर आहे, ह्याचें विवेचन "अर्था"च्या अग्रलेखात आज आलेलेंच आहे. हिंदुस्थानातील संग्रहालयाची संख्या अपुरी असून त्याची कार्यक्षमताहि कनिष्ठ दर्जाची आहे तथापि ह्या परिस्थितीस अपवाद म्हणून पुणे येथील म्युझियमचा उल्लेख मि. मार्कहेम व मि. हारग्रोव्हज ह्यांनी आपल्या रिपोर्टांत केला आहे, ही गोष्ट सदरहू म्युझियमच्या चालकास अत्यंत भूषणावह आहे, ह्यात सशय नाही ह्या संग्रहालयाची स्थापना १८९० साली इंडस्ट्रियल असोसिएशन ऑफ वेस्टर्न इंडियानें केली, तथापि असोसिएशन १८९६ साली विसर्जन पावली व तिने आपला फंड व संग्रह ही शहर म्युनिसिपालिटीचे स्वाधीन केली. सुमारे ३०-३५ वर्षांनंतर म्युनिसिपालिटीने म्युझियमचें पुनरुज्जीवन केलें व सस्थेची व्यवस्था सात ट्रस्टींकडे सोपवली ह्या सात विश्वस्तपैकी चौघेजण म्युनिसिपालिटीचे अधिकारपरत्वे सभासद हेच असतात ट्रस्टींनी रे म्युझियमच्या वाढीकडे काळजीपूर्वक लक्ष पुरविल्या मुळेच ह्या सस्थेस आजचा दर्जा प्राप्त झाला आहे म्युझियमची आणखी ज्यास्त प्रगति होण्यास तिला स्वतःच्या अशा स्वतंत्र व प्रशस्त जागेची आवश्यकता आहे. त्यासाठी मुंबई सरकारने म्युझियमला ग्रंट द्यावी, अशी चालकांनी सरकारास विनंति केली आहे संग्रहालय-सवर्धनाचे बाबत आपले म्हणणें मुख्य प्रधानाचे कानावर आज ता २४ रोजी विश्वस्त मंडळातर्फे श्री. सरदार जगन्नाथ महाराज व क्युरेटर श्री. धारपुरे हे समक्ष घालणार आहेत म्युझियमने औद्योगिक प्रवृत्तीचें जनतेमध्ये बीजारोपण होण्यास केलेलें सहाय्य व महाराष्ट्राचा ह्या बाबतीमधील मागसलेपणा ही ध्यानात घेऊन सरकारने रे म्युझियमला चिरस्थाइत्व प्राप्त करून देणें श्रेयस्कर आहे आजपर्यंत म्युनिसिपालिटी संस्थेस मदत करीत आली आहे हें सहाय्य ती चालू ठेवाव व सरकारहि कार्याचें महत्त्व जाणून योग्य ती ग्रंट देईल, तर पुणे येथील हा संग्रहालय लवकरच आदर्श झाल्याखेरीज रहाणार नाही.

औंध स्टेट सेंट्रल बँक लिमिटेड. औंध.

(स्थापना-८ आक्टोबर १९३२)

हेड ऑफिस-औंध (सातारा)

शाखा-आटपाडी, कुंडल, गुणदाळ, बिचूद स्टेशन व दिवंची चालू ठेवीवर शेंकडा वीड टक्का व्याज दिले जातें. सेव्हिंग्ज ठेवीवर चेक स्वीकारून शेंकडा अडीच टक्के व्याज दिलें जातें. आम्ही मुदतीच्या ठेवीही स्वीकारतो. व्याजाचे दराबद्दल चौकशी करावी.

कजें-सोनें, चादी, माल, सरकारी कर्जरोखे वगैरेचे तारणावर कजें दिली जातात.

चेक, हुड्या, ड्राफ्ट वगैरे वसूल करून दिले जातात.

शेअर खरेदीबद्दल व इतर माहितीबद्दल बँकेकडे चौकशी करावी.

B. R. Vartak

मॅनेजर.

न्यू इंडिया अशुअरन्स कं. लि. मुंबई

(सर्व तऱ्हेचे विमा काम करणारी हिंदुस्थानातील सर्वात मोठी कंपनी)

आयुर्विमा उतरणारा मनुष्य मुख्यतः सालील तीन गोष्टीकडे लक्ष देतो—

(१) कंपनीचें स्थैर्य

(२) उत्तम व्यवस्था

(३) पॉलिसीमधील अटी व बोनस वाटण्याची पात्रता

"न्यू इंडिया" ह्या तीनहि बाबतींत पूर्ण समाधान देईल

प्रॉस्पेक्टस मागवा अगर समक्ष भेटा आणि सान्नी करून घ्या

श्री. डी. के. जोगळेकर, वी. ए.,

ऑगनायझर ऑफ एजन्सीज,

टिळक रोड, पुणे (२)

नागपूर प्रीमिअर को-ऑपरेटिव्ह

हाउसिंग सोसायटी, लिमिटेड.

टिळक पुतळयाजवळ, नागपूर सिटी.

	रुपये
अधिकृत भाडवळ	१,००,०००
जमा असलेलें भाडवळ	८४,५००
रिझर्व्ह फंड	४,८१२
इतर फंड	१,४०३
मदतबंद ठेवी	१,९६,७१६
सेव्हिंग्ज बँक ठेवी	९,२०२
मॅबराकहून येणें असलेलें कर्ज	२,७८,८४६
सरकारी रोखे व तत्समान रोख्यात	
गुंतविलेली एकूण रक्कम	३६,६८३

सोसायटी जास्त कमी मुदतीच्या ठेवी स्वीकारते. ठेवींची रक्कम पूर्ण सुरक्षित. शेअर्स विकत मिळतात. आतापर्यंत दिव्हिडंड पाच टक्काहून केव्हांही कमी दिलें गेलें नाही. सोसायटी आपल्या मॅबराना त्यांच्या घराचे तारणावर-कर्ज देते

सोसायटीसंबंधीच्या पूर्ण माहितीसाठी पत्र-व्यवहार करा अगर समक्ष भेटा

जॉइंट ऑनररी सेक्रेटरीज

ग्वाल्हेर संस्थानातील सहकारी चळवळ

प्रो. काळे ह्याचा चौकशी रिपोर्ट

(लि आ. म.)

ग्वाल्हेर संस्थानातील सहकारी सोसायट्या व बँका ह्यांच्या परिस्थितीचे निरीक्षण करून त्यांच्या सुधारणेचा मार्ग दाखविण्याकरिता ग्वाल्हेर दरबारने ह्या वर्षाचे प्रारंभो प्रो. वा. गो. काळे ह्याची नेमणूक केली. ही चौकशी शक्य तितकी सूक्ष्म व परिपूर्ण व्हावी अशी महाराजासाहेबाची इच्छा होती चौकशीच्या बाबी मुख्यतः खालीलप्रमाणे ठराविण्यात आल्याः—

- (१) सहकारी सोसायट्यांचे ऑडिट करणे
- (२) सहकारी खात्याच्या नोकरवर्गासंबंधी चौकशी करून अभिप्राय देणे.

(३) आतापर्यंत स्वीकारलेल्या व चालू धोरणातील चुका दर्शविणे.

(४) पुढे अंगीकारण्याच्या योजना आखून देणे

(५) सहकारी चळवळीकरिता एक पंचवार्षिक योजना सुचविणे.

प्रो काळे ह्यांनी, पुणे सें को बँकेचे मॅनेजिंग डायरेक्टर श्री. चितळे व ऑडिटर श्री. आपटे ह्यांच्या सहायाने चौकशीचे काम ता. १९ फेब्रुवारी रोजी सुरू केले व २० एप्रिलपर्यंत ग्वाल्हेर संस्थानच्या सर्व विभागात समक्ष हिंडून जरूर ते परीक्षण व निरीक्षण केले २० ऑगस्ट रोजी दरबारास रिपोर्ट सादर करण्यात आला, तो आतां प्रसिद्ध झाला आहे.

रिपोर्टाचे पूर्वाधात, दुसऱ्या प्रकरणात संस्थानातील “ शेतीकी बँका ”चा इतिहास दिला असून त्याचे जागी सहकारी पतपेढ्या कशा आल्या हे वर्णिले आहे. शेतीचे ध्यास सरकार कोणत्या मार्गाने सहाय करीत आले आहे, ह्याचीहि माहिती दिली आहे. सहकारी चळवळीचा ग्वाल्हेर संस्थानातील उदय व तिचा विस्तार, सेंट्रल बँका व त्याचे व्यवहार, प्राथमिक सोसायट्या व त्याची कार्यपद्धति, ऑडिटची व्यवस्था, सहकारी खात्याचे अंमलदार व त्याचा नोकरवर्ग, इत्यादि बाबींचे तपशीलवार परीक्षण रिपोर्टात करण्यात आले आहे जरूर नाही तेथे तपशील देऊन रिपोर्टाची लाबी वाढविण्यात आलेली नाही, प्रत्येक मुद्दा स्पष्ट व असदिग्ध भाषेत मांडण्यात आला आहे चौकशीचे कार्यक्षेत्र ग्वाल्हेर संस्थानापुरतेंच मर्यादित असले, तरी परीक्षणाची पद्धति व ओकड्याचे व प्रत्यक्ष गोष्टींचे मुद्देसूद आविष्करण, ही इतरत्रहि अनुकरणीय वाटतील. रिपोर्टाचे उत्तरार्धात, चळवळीच्या प्रगतीच्या दृष्टीने सूचना करण्यात आल्या आहेत.

ग्वाल्हेर संस्थानांत सहकारी संस्थांची स्थापना होण्यापूर्वी, मुलकी अधिकाऱ्याचे देखरेखीखाली अँग्लिकल्चरल बँका दरसाल सुमारे १० ते १५ हजार लोकांस कर्जे देत असत. ब्रिटिश हिंडु-स्थानांत सहकारी चळवळीस १९०४ साली प्रारंभ झाला व १९१२ साली पहिल्या सहकारी कायद्यात जरूर त्या सुधारणा करण्यात आल्या १९१२ च्या ह्या कायद्याचे धर्तीवर संस्थानाचा १९१९ चा सहकारी कायदा पास करण्यात आलेला आहे. १९१६-१७ साली ग्वाल्हेर संस्थानात १७८ सहकारी सोसायट्या होत्या, त्यांच्या सभासदांची संख्या २,४८३ होती व त्यांचे भाडवल ३,०७१ रु. होतें. १९२४-२५ साली, सोसायट्यांची संख्या २,१७१ झाली व त्यांच्या ३६,५५४ सभासदांचे भाडवलहि वाढून ते ३,४६,२३८ रु. झाले जिल्हा व परगणा बँका ह्याची संख्या वरील मुदतीत दोहोची पंधरा झाली व त्यांचे भाडवल १८६

हजारांचे ४३ लाखांवर गेले. ग्वाल्हेर संस्थानातील सोसायट्यांच्या सभासदांची सरासरी संख्या अरबी १७ असून त्यांचे सरासरी भाडवल १६० रु आहे सुमारे ३० सभासद असल्याखेरीज सोसायटीचा कारभार नीट चालणे कठीण आहे. प्रत्येक मध्यवर्ती बँकेचे कक्षेत १४५ सोसायट्या आहेत. बँकांचे सभासदत्व खासगी व्यक्तींस व सहकारी सोसायट्यांस, दोघासहि, खुले आहे. १९३५ अखेर १८ मध्यवर्ती बँकांचे मिळून भाडवल ६ लाखांवर असून त्यापैकी १३ लक्ष रु. सहकारी सोसायट्यांचे आहेत. एकूण सभासदांपैकी २७३९ व्यक्तिश. व ३९६२ सोसायट्या सभासद आहेत. बँकाकडील ठेवी सुमारे ४५ लक्ष रुपयांच्या असून त्यांचे खेळते भाडवल ६२३ लक्ष रु. आहे. ३३३ लक्ष रु. सोसायट्यांस कर्जाऊ दिलेले आहेत व ८३ लक्ष रु. सभासदाकडून घेणे आहेत. सहकारी सोसायट्यांनी आपल्या सभासदास सुमारे ३६ लक्ष रुपयांची कर्जे दिली आहेत, त्यावरील सरासरी व्याजाचा दर ९ टक्के पडतो. सुपरवायझिंग यूनियन्सच्या स्थापनेस ग्वाल्हेरमधील परिस्थिति अनुकूल नाही, तेव्हा हे काम सेंट्रल बँकांनीच हाती घेणे इष्ट आहे, असे रिपोर्टात सुचविण्यात आले आहे. फक्त ७ ऑडिटर्सच्या सहायाने संस्थानातील सर्व सोसायट्यांची वार्षिक तपासणी करणे सहकारी खात्याच्या मुख्याधिकार्यास शक्य नाही, दोन-तीन वर्षीत मिळून एकदा प्रत्येक सोसायटीच्या तपासणीची पाळी येते. ऑडिटर्सची संख्या वाढवणे आणि ऑडिटचे नमुनापत्रक असणे जरूर आहे.

प्रो. काळे ह्यांनी सर्व बँकांचे ऑडिट करवले, २५ विशिष्ट सोसायट्यांची तपशीलवार हिशेबतपासणी करून घेतली व ५७ प्रातिनिधिक सोसायट्यांची तपासणी मुद्दाम करवली, त्यावरून असे दिसून आले की, ग्वाल्हेरमधील सहकारी संस्थांची परिस्थिति समाधानकारक नाही. निदान २५ ते ३० टक्के येणी तरी वसूल होणे अशक्य म्हणून बुडत धरावी लागतील. स्थानिक बँकर्स-जवळ व्याजाने रकमा ठेवण्याची बँकांची पद्धत घातुक असून, ह्या ठेवी बुडण्याचा बराच संभव आहे. कर्जे मजूर करण्यात डायरेक्टराचा फारच थोडा हात असतो, सरकारी इन्स्पेक्टरच हे काम पहातो व कर्जाच्या गरजेकडे अथवा बावयाच्या रकमेकडे जरूर ते लक्ष पुरवले जात नाही.

महसूल खात्याच्या मज्याचे अधिकार क्षेत्रांत सहकारी चळवळ ही येते डायरेक्टर ऑफ को ऑपरेटिव्ह सोसायटीज व इन्स्पेक्टर जनरल ऑफ बँक्स ह्या ह्यांचा अधिकारी सहकारी खात्याची व्यवस्था पहातो त्याचे हाताखाली दोन ड्युयम डायरेक्टरस व एक मदतनीस डायरेक्टर हे आहेत, परंतु ह्या जागांची जरूरी नाही, असे प्रो काळे ह्यांनी सुचविले आहे इन्स्पेक्टराची संख्या ४३ व ऑडिटर्सची संख्या ७ आहे सुपरवायझर्स ५८ आहेत व ४,२२६ सोसायट्यांस मिळून २६९ सेक्रेटरी आहेत. प्रा काळे ह्यांनी आपल्या रिपोर्टात जागजागी केलेल्या सूचनास अनुसरून सहकारी नोकरवर्गाची संख्या व पगार ह्याविषयी तपशीलवार सुधारणा सुचविली आहे. सहकारी खात्याचे बजेट आखण्यात आले आहे, त्यात ८५ हजार रु नोकरवर्गावर खर्च दाखविण्यात आला असून ५० हजार रु इतर खर्चाकरिता राखलेले आहेत. सेक्रेटरीच्या पगारासाठी सरकारी ग्रंट व प्रचाराकरिता तरतूद, ह्यासाठी सरकारने सालिना १९ हजार रु खर्चवित, ही सूचना गृहीत घेऊन, ह्या रकमेचा समवेश वरील अंदाजपत्रकात केलेला आहे

(अपूर्ण)

श्री. भास्करराव जाधवांची सहाय्य विमा कंपनीस भेट मुंबई सरकारचे माजी दिवाण व प्रख्यात पुढारी श्री. भास्करराव जाधव यांनी नाशिक येथील सहाय्य विमा कंपनीस भेट दिली त्यावेळी त्यांचेबरोबर कंपनीच्या संचालक मंडळाचे चेअरमन रा. व. प्रधान व रा सा आर. एस. आठवले, श्री. धों ज्यं कोपरगावकर, हे संचालक, कंपनीचे कायद्याचे सहाय्य श्री. माधवराव जानोरकर आणि रा. व वडेकर ही मंडळी होती कंपनीचे फायनॅन्स मॅनेजर श्री वामनराव जोशी यांनी स्वागत करून, कंपनीची माहिती करून दिली. ना. जाधव यांनी कंपनीच्या व्यवस्थेबद्दल व कार्याबद्दल समाधान व्यक्त करून "कंपनीचा भविष्यकाल उज्वल आहे" असा विश्वास प्रदर्शित केला

दि सदर्न निर्दिग वक्स लि, पुणे

वरील कारखान्याचे व्यवस्थापक व आय सस्थापकापैकी श्री. काकासाहेब सुपनेकर व कंपनीचे चेअरमन शेठ काकुभाई उर्फ द्वारकादास वसवारिआ हे नुकतेच जपानांतील सफर पूर्ण करून आले त्यांनी तेथे केलेल्या परीक्षणाची माहिती मिळवी म्हणून त्याचे सहकारी व मित्र यानी ता. १५।१।३७ सोमवारी सायकाळी ५।१५ वाजता कारखान्याचे नवीन जागेत सत्कारसमारभ केला, त्याप्रसंगी श्री. सुपनेकर व शेठ काकुभाई ह्यांनी आपले अनुभव सांगितले

हिंदी कापडास परदेशांत वाढती मागणी

महायुद्धाचे काळांत हिंदुस्थानातून दरसाल सरासरीने १५ कोटी, ६४ लक्ष वार कापड परदेशीं जात असे. १९२९-३० मध्ये ही निर्गत रोडावून १३३ कोटी वारावर आली, १९३०-३१ मध्ये फक्त ९ कोटी, ८० लक्ष वार कापड बाहेर गेले व १९३१-३२ मध्ये १० कोटी, ४० लक्ष वार कापडाची निर्गत झाली. नंतरच्या तीन वर्षांतील निर्गतीची सरासरी ६३ कोटी वाराची आहे १९३७ मध्ये हिंदी कापडास परदेशात चागली मागणी येत आहे, ही समाधानाची गोष्ट आहे. सप्टेंबर १९३७ अखेरच्या पहिल्या सहामार्हीत ७ कोटी, ९९ लक्ष वार हिंदी कापड परदेशात खपलें. हा आकडा गेल्या वर्षांतील निर्गतीचे तत्सम आंकड्यापेक्षा दुप्पट तर आहेच, परंतु तो १९३५ मधील एकूण निर्गतीपेक्षाहि तो मोठा आहे कापडाची निर्यात करण्याचे बाबतीत मुंबईस अग्रेसरत्वाचा मान आहे, मद्रासचा अनुक्रम त्याचे खाली येतो सिलोन हें हिंदी कापडाचें प्रमुख गिऱ्हाइक आहे. हिंदी सुताची निर्गतहि वाढत्या प्रमाणावर होऊ लागली आहे. ह्या निर्गतीचा आकडा ५० लक्ष पौडांवरून १ कोटी १६ पौडावर गेला आहे. जपान देश सध्या चीनशी युद्धात गुंतलेला असल्याकारणाने हिन्दी मालास जपानची स्पर्धा आता सोसावी लागत नाही, त्याचा वाढती हिंदी निर्गत हा सुपरिणाम आहे. नवीन मिळविलेल्या बाजारपेठा कायम राखणें, हाच आता गिरणी मालकापुढील महत्त्वाचा प्रश्न आहे.

लक्षांत ठेवा] १९३७-३८ सालअखेर [लक्षांत ठेवा कॉमनवेलथचे तृतीय मूल्यमापन होणार

"जनतेच्या सहानुभूतीमुळेच "कॉमनवेलथ" नें सर्व वेमा सस्थात अयस्थान मिळविलें आहे व त्याबद्दल आम्ही जनतेचे अत्यंत आभारी आहोंत "

श्री. आर. एन. अभ्यंकर, बी ए, एलएल बी,
मॅनेजिंग एजंट्स,

दि कॉमनवेलथ अॅशुअरन्स कंपनी, लिमिटेड
११ बुधवार पेठ, पुणे नं २

महाराष्ट्रांतील प्रत्येक ठिकाणी भरपूर कमिशनवर एजंट्स नेमणें आहेत. तरी विशेष माहिती-
करिता हेडऑफिसकडे पत्रव्यवहार करा

"अर्थ" ग्रन्थमाला

व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, सहकार, बँकिंग इत्यादि विषयावरील सोपी व व्यावहारिक उपयुक्ततेची पुस्तके

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली

वरील प्रत्येक पुस्तक लोकप्रिय शालें आहे.

किं १ रु (ट ह निराळा)

व्यवस्थापक, 'अर्थ' ग्रन्थमाला,
पुणे २.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि.

अधिकृत भांडवल १०,००,०००

खपलेलें भांडवल २,२३,९००

विक्रीस काढलेलें भांडवल ५,००,०००

वसूल झालेलें भांडवल १,११,७४०

सर्व प्रकारचे बँकिंगचे व्यवहार केले जातात सेव्हिग्न सात्यावर चेक्स काढतां येतात या बँकेवरील चेक मुंबईला सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया लि मार्फत कमिशनशिवाय वसूल केले जातात. बँकेचे नियम, व्याजाचे दर व शेअर बद्दल बँकेकडे चौकशी करावी

काकाकुवा मॅन्शन, लक्ष्मीरोड, पुणे २.

M. V. GOKHALE,

मॅनेजर

महाराष्ट्र विमा कं लि, कराड.

श्री पाडुरग केशव शिराळकर, बँकर व जमीनदार, कराड, ह्याचे नेतृत्वाखाली वरील कंपनीची स्थापना झालेली आहे. शेतकरी, गरीब व मध्यम वर्ग ह्यांचे उत्पन्न अल्प व अनियमित असल्याकारणाने नेहमीच्या विम्याचा त्यास नीट फायदा घेता येत नाही, कारण त्याच्या अटी पार पडणे त्यास कठीण जाते. शेतकरी, कामकरी व मध्यम वर्ग यांना सवडीप्रमाणे व ऐपती-प्रमाणे बचत करण्यास उत्तेजन मिळून भरलेला पैसा फुकट न जाता एकमेकाचे सहायाने स्वतःला व आपल्या कौटुंबीयास उपयोगी पडेल अशा रीतीने पैसा परत मिळू शकेल, अशा शास्त्र-शुद्ध योजना कंपनीने आखल्या आहेत. कंपनीचे 'कल्पतरू' बेनिफिट बॉड लोकप्रिय झाले आहेत, त्याची योजना विमागणिती श्री. ग. स. मराठे ह्यांनीच केलेली आहे. कंपनीने तूर्त प्रत्येकी रु. १० किमतीचे १ लक्ष बॉन्ड्स विक्रीस काढले आहेत. हप्त्याने रकमेचा भरणा करण्याची सवलत ठेवलेली आहे बॉड स्वरेदीदार सभासद झाल्यावर त्यास (अ) दरसाल वाटावयाची देणगी, (ब) मृत्यूनंतरचा फायदा अगर, (क) वरील दोन्हींतून २० वर्षांत रकम न मिळाल्यास मिळावयाचा फायदा ही मिळू शकतात व बॉड चालू आहे, तोपर्यंत रकम कर्जाऊ मिळू शकते. बॉडच्या किमतीची रकम सुरक्षित व किफायतशीर रीतीने गुंतविली गेली आणि रिझर्व फंड व दरसालच्या वाटणीची सावधगिरीची योजना असल्यास बॉड धारण करणाराचे हित सुरक्षित राहिल, हे सांगावयास नकोच. १ लक्ष बॉड सपल्यास ४५ हजाराची २,२२६ बक्षिसे दिली जातील बॉड कमी अगर जास्त सपलील त्या मानाने बक्षिसाची संख्या व रकम ही कमीजास्त होतील. बॉड धारण करणाराच्या मृत्यूनंतर वारसदारास विम्याप्रमाणे रकम मिळेल अशी व्यवस्था आहे कंपनीची योजना शास्त्रशुद्ध आहे. तिचा व्यवहार ज्या मानाने वाढेल, त्या मानाने भागीदारास मिळावयाचे फायदेही वाढतील हे उषड आहे. २०-६-३७ रोजी कंपनीने १ हजार रुपयाची वाटणी केली आहे.

राष्ट्रहितासाठी जपानच्या काटकसरी योजना

परदेशी मालाची आयात नियंत्रित करून जपान देश आपली परराष्ट्रीय देणी कमी करण्याचा यत्न करित आहे. जपानचे दुय्यम अर्थमंत्रि, मि. इशिवाटारी, ह्यांनी ह्या दृष्टीने प्रयत्न म्हणून स्वतःसाठी काही काळपर्यंत नवीन कपडे न शिक्ण्याचे ठरविले आहे. आपल्या खात्यामधील नोकरवर्गास एकत्र जमवून त्यांनी आपली ही योजना त्यांस समजावून सांगितली. २६ हजार नोकरांनी ह्याबाबत स्वार्थत्याग केला, तर सुमारे २३ लक्ष रुपयाची बचत होईल व तिचा विनियोग युद्धविषयक कार्याकडे करता येईल, असे उपमंत्र्यांनी सांगितले इतरास धडा घालून देण्यासाठी म्हणून त्यांनी आपला सूट उलटून घेण्याचे ठरविले आहे. जपानने इतरहि अनेक उपायांनी काटकसर करण्याचे ठरविले आहे परदेशी फिलम्सच्या आयातीस पूर्णपणे बंदी करण्यात आली आहे. झाडाचा राधा कपाशीच्या व लोकराच्या धाग्यात घालून त्याबाबतचे परदेशावरील अवलंबन कमी करण्यात येत आहे. अधिकाऱ्यांचे परदेशागमन व अभ्यास आणि निरीक्षण ह्यांकरिता काढण्यात येणारे दारे हेही कमी होणार आहेत.

हकीम व वैद्य ह्यांच्या धर्माचे संघटन

मुंबईसरकार आपल्या कायदेमंडळाच्या येत्या अधिवेशनात हकीम व वैद्य ह्यांच्या धर्माचे नियंत्रण करणारे एक बिल माढणार आहे. त्या अन्वये हकीमांचा व वैद्यकीचा धर्मा करणाराची नोंद ठेवण्यात येईल काही विशिष्ट काळ (उ १० वर्षे) ह्या धर्मात असणारास नोंदीसाठी रु. १५ फी भरावी लागेल ह्यापेक्षा कमी वर्षे काम करित असलेल्यास "बोर्ड ऑफ इडियन मेडिसिन" ठरविल ती परीक्षा द्यावी लागेल औषधोपचार, शवच्छेदन व सूतिकाशास्त्र ह्या विषयांचा परीक्षेत समावेश होईल असे समजते बोर्डावर तेरा सभासद असतील, त्यांपैकी अध्यक्ष व इतर सहा सभासद सरकार नेमिल व उरलेले सहा सभासद वैद्य व हकीम ह्यांच्यातून निवडले जातील दर पांच वर्षांनी फेर-नेमणुका व फेर निवडणुकी होतील. बोर्डांने नेमावयाचा राजिस्ट्रार युनानी व आयुर्वेदिक वैद्यांची नोंद ठेविल.

सहकारी चळवळीप्रतियर्थ १ कोटी रु भाडवलाची मागणी डुमका (बिहार) येथे नुकत्याच भरलेल्या डिव्हिजनल को. फेडरेशन बोर्डांने एका ठरावाचे द्वारा सहकारी चळवळीस दीर्घ मुदतीच्या परतफेडीचे कर्ज पुरविण्याकरिता सरकारने एक कोटी रुपयांचे कर्ज उभारवे, अशी विनंति केली आहे.

आकोला सहकारी अडत दुकान

वरील दुकानाचे सभासद ३०-६-३६ अखेर ३०७ असून त्यांनी ६,८४० रु किमतीचे ६८४ भाग घेतलेले आहेत. गेल्या ३ वर्षांत दुकानच्या कारभाराचा खर्च वजा जाता निवळ नफा ४३६ रु १० आ उरला. अदतीचा व्यवहार ह्यापुढे फायदेशीर होईल असे वाटत नसल्यामुळे अडत दुकानाचे रूपांतर बँकेत करण्यात यावे अशी वार्षिक अहवालात सूचना करण्यात आलेली आहे.

श्री. देवभानकर यांची नेमणूक

श्री. भाळचंद्र त्र्यंबक देवभानकर, ऑनररी सेक्रेटरी, पुणे जिल्हा को-ऑप० इन्स्टिट्यूट याची पुणे हरिजन को-ऑप० हौसिंग सोसायटी, लि० चे मॅनेजिंग कमिटीवर मे राजिस्ट्रार-साहेब, को-ऑप० सो० मुंबई इलाखा, पुणे, यांचे प्रतिनिधी म्हणून ता. १-१०-३७ रोजी नेमणूक झाली.

सहकारी हौसिंग सोसायटीच्या गांहाणी

मुंबई शहरातील सहकारी हौसिंग सोसायटीच्या शिष्टमंडळाने म्हसूल मंत्री, श्री. मुरारजी देसाई, ह्याची गेल्या आठवड्यात गाठ घेतली व त्याचे कानावर सोसायटीच्या गांहाणी घातली.

U. P. IS FAMOUS FOR HANDICRAFTS

EVERY DISTRICT HAS SOME INDIGENOUS MANUAL SKILL TO SHOW

U. P. ARTS & CRAFTS EMPORIUM,
(Hazratgunj, Lucknow)

Solely under Government management—has brought together all these lines under one roof.

Please pay a visit to our show-room.

BUSINESS MANAGER.

कॉमनवेलथ विमा कंपनीचा नववा वाढदिवस

पुणे येथील कॉमनवेलथ विमा कंपनीचा नववा वाढदिवस श्री भुलाभाई देसाई, यांचे अध्यक्षतेखाली रविवार, ता २१ नोव्हेंबर रोजी साजरा करण्यांत आला. प्रथम कंपनीचे चेअरमन, सान बहादुर एम. एन. मेहता, ह्यांनी भाषण करून पाहुण्यांचे स्वागत केले व कंपनीच्या कारभाराविषयी चार शब्द सांगितले. त्यानंतर कंपनीचे मॅनेजिंग एजंट, श्री. रा. न. अभ्यंकर, ह्यांनी कंपनीच्या स्थापनेपासूनचा इतिहास व तिची अखंड प्रगति ह्यासंबंधी पत्रक वाचून दाखविले. श्री भुलाभाई देसाई ह्यांनी आपल्या भाषणांत कॉमनवेलथच्या उत्कर्षाबद्दल समाधान व्यक्त करून तिची अशीच भरभराट होवो अशी इच्छा प्रकट केली.

कंपनीच्या प्रगतीचा आढावा

ता. १९ नोव्हेंबर, १९२८ रोजी कंपनी रजिस्टर झाली. श्री. न. चिं. केळकर व इतर वजनदार गृहस्थ डायरेक्टर बोर्डावर काम करण्यास मिळाल्याकारणाने कंपनीवर जनतेचा विश्वास बसून तिला आजची परिस्थिति प्राप्त झाली. गेली नऊ वर्षे कॉमनवेलथ कंपनीस केवळ ह्या प्रांतातच नव्हे, तर सबंध हिंदु-स्थानात चांगले काम मिळत आले आहे. कंपनीच्या प्रगतीचा निदर्शक तक्ता खाली दिला आहे:—

वर्ष	मिळालेले काम रु	पोलिसी दिल्या रु	हप्त्यांचे उत्पन्न रु	विमासाली फंड रु.	सर्चांचे प्रमाण
पहिले	११,५९,२५०	७,०२,२५०	२७,२६४	४२३	८६%
दुसरे	१२,२८,३७५	१,१२,३७५	५९,२७७	११,५०१	७२%
तिसरे	१३,०२,०००	१,५५,७५०	१,१२,३९७	६२,३९८	५०%
चौथे	१५,१९,७५०	१२,३५,२५०	१,५०,३५२	१,२२,०३९	४६%
पाचवे	२३,०२,७५०	१८,२७,२५०	२,२९,२०९	२,२९,३४४	४६%
सहावे	२९,२९,५००	२४,३०,०००	३,००,९७५	२,००,५२५	४२%
सातवे	३३,१५,५००	२८,१६,०००	४,०२,५२९	५,३६,३९६	४४%
आठवे (एप्रिल १९३७ अखेर)	४१,४८,१०१	३२,२३,७५०	५,०९,२३९	८,०८,२७३	४९%

कंपनीस मिळालेले काम, तिचा लाइफ फंड व हप्त्यांचे उत्पन्न ह्यांतील अखंड वाढ आणि सर्चांचे उतरते प्रमाण ह्या कारणा-मुळे कॉमनवेलथ कंपनीस हिंदी विमाक्षेत्रात पहिल्या प्रती-

चा दर्जा प्राप्त झाला आहे. कंपनीने आपल्या भागीदारास ६ टक्के दराने प्राप्तीवरील कर भाग असलेले डिविडेंड दिले असून सध्याच्या बोनसचा दर सालिना दर हजार १२३ रु (हयाती-मधील विम्यावर) व १५ रु. (हयातीनंतरच्या विम्यावर) असा आहे. कंपनीचे तिसरे मूल्यमापन एप्रिल, १९३८ अखेर होईल. त्यावेळी ह्यापेक्षाहि ज्यास्त समाधानकारक आंकडे जाहीर करता येतील, अशी आशा आहे सध्या कंपनीच्या पांच शाखा—मुंबई, मद्रास, कलकत्ता, दिल्ली व अहमदाबाद येथे—आहेत.

नवीन विमा बिलांतील कित्येक नवीन महत्त्वाच्या बाबी कॉमन-वेलथने अगोदरच आचरणांत आणलेल्या आहेत क्लेमचे पैसे तात्काळ देण्याची व्यवस्था, विमेदाराचे डायरेक्टर बोर्डावर प्रतिनिधित्व, इत्यादि गोष्टी कॉमनवेलथला नवीन नाहीत कायदे मंडळाने वागळलेली, कंपन्यांच्या नोकरवर्गासाठी प्रोविडेंड फंडाची योजना ही कॉमनवेलथमध्ये प्रत्यक्ष अंमलात आहे.

श्री भुलाभाई ह्यांचे भाषण

श्री भुलाभाई ह्यांनी आपल्या भाषणांत कॉमनवेलथच्या प्रगती-विषयी समाधान व्यक्त केले आणि तिच्या चालकांचे अभिनंदन केले. विम्यासारखा धंदा हिंदी लोकांनी चालवून परकी कंप-न्याच्या मार्फत परदेशी जाणाऱ्या पैशाचा ओघ थांबवणे कसे जरूर आहे आणि स्वदेशी उद्योगांचे सर्वधन होण्याची आव-श्यकता ह्या दृष्टी देशात किती आहे, ह्याचे मार्मिक विवेचन त्यांनी केले. कॉमनवेलथच्या प्रतिनिधींनी मध्यवर्ती कायदेमंडळात नवीन विमाबिल पास होताना कोणती कामगिरी बजावली ह्याचेहि सुंदर वर्णन त्यांनी केले. विमेदार पोलिसीचे पैसे कंपनीत भर-तात, ते सुरक्षित राहून ठरलेल्या वेळी त्यास किंवा त्यांनी नियोजिलेल्या इसमास ते मिळण्याची व्यवस्था विनम्र असा-ण्याच्या महत्त्वावर श्री. भुलाभाईंनी विशेष जोर दिला. विमे-दाराचा बराचसा पैसा एजटाच्या कमिशनमध्ये जातो, हे बरे नाही आणि ह्या बाबतीतला कंपनीचा सर्च कमी होणे अगत्याचे आहे असे त्यांनी सांगितले. विमाएजटाच्या कार्याचे महत्त्व कितीहि मोठे असले तरी त्यास देण्यात येणाऱ्या कमिशनचे पार्यो आज पैसा सर्च होत आहे तो अनाठायी आहे असा आपला अभिप्राय त्यांनी ठापून सांगितला. कॉमनवेलथचे सर्चांचे प्रमाण उतरत असल्याविषयी समाधान व्यक्त करून व ह्या मार्गाने कंपनीची प्रगति होत जावो असा आशिर्वाद देऊन त्यांनी आपले भाषण संपाविले.

द.कृ.सांडू ब्रदर्स चेंबर-मुंबई

यांचे
ओरिजिनल

मेटूचे विकार
डोके दुखणे
यांवर

ब्राह्मी तेल

मुलांकरिता
बाळकडू
कुमारी आसव

नं.१ दहा दिवसांत घेणेचा.
नं.२ दहा दिवसांनंतर घेणेचा.

मुख्य दुकान: ता.दुसरे, शारदा, पार, त्रिपुर

भारतीय अर्थशास्त्र

लेखक - प्रो वा गो काळे व प्रो व गो कर्वे

पृष्ठसंख्या सुमारे ५५०; किंमत पांच रुपये

प्रथमतः अर्थशास्त्राच्या सामान्य तत्वांचे विवेचन करून पुढे हिंदुस्थानाच्या सांपत्तिक व औद्योगिक पारस्थितीचा ह्या ग्रंथांत विम्वरशः विचार केलेला आहे हिन्दी सस्कृति, राष्ट्रीय अर्थशास्त्र, शेतकीचा धंदा, मजुरांची चळवळ, हुडजावळ, सहकारी चळवळ, सरसक धोरण, कल्पद्रुति वगैरे सर्व महत्त्वाच्या प्रश्नांचे सांगोपांग विवेचन केलेले वाचकांस आढळेल.

निवडक बाजारभाव

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर, १९३५ पासून) ३%

सरकारी कर्जरोखे

५% करमाफ लोन (१९४५-५५) ..	...	१२०-१३
५% (१९३९-४४) लोन ...	...	१०५-३
४% १९४३ ..	...	१०७-१४
३ ३/४% विनमुदत ...	...	९८-११
३ ३/४% १९४७-५० ...	...	१०६-१२
२ ३/४% १९४८-५२ ..	...	१००-८

निमसरकारी रोखे

४% पोर्ट ट्रस्ट (विगर गॅरंटी व लाव मुदत) ..	...	११०-०
४% मुचई म्युनिसिपल (लाव मुदत) ...	...	१०९-८
४% मुचई सिटी इन्फ्रस्ट्रक्चर ट्रस्ट बॉण्ड (७० वर्षे मुदत)	...	१०९-८
४% स्ट्रेंस कर्ज (१९५३-६३) ..	...	११२-०
५% स्ट्रेंस कर्ज (१९५५) ..	...	१२३-०

मंडळ्यांचे भाग

(क सातील पहिला आकडा भागाची दर्शनी किंमत, दुसरा आकडा च सल शालेलें भांडवल व कंसानतरचा आकडा वार्षिक डिव्हिडंड दर्शवितो)

बँका

बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) १०% ...	...	१४५-८
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०% ...	...	११७-८
मॅट्रल बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ६% ...	...	३०-८
इपीरिअल बँक (५०) १२% ...	...	१५९२-८
बाँबे प्रॉ. बँक (५०) ५% ...	...	५९-०
रिझर्व्ह बँक (१००) ३ ३/४% ...	...	१२६-८

रेल्वेज

ग्रेट इंडिया-बारामती (१००) ४ ३/४% ...	...	१०४-४
पाचोरा-जामनेर (१००) ४ ३/४% ...	...	९४-१२
अहमदाबाद प्रातज (५००) १०% व ६ रु आ. बोनस	...	९४७-८
नापाी व्हॅली (५००) ७ ३/४% ...	...	७६६-४

वीज

बाँबे ट्रॅन्से ऑर्डि. (५०) १०% ...	...	१२५-१५
कराची (१००) ९% ...	...	२२५-०
पुणे इलेक्ट्रिक (१००) ९% ...	...	२१६-४
टाटा पॉवर ऑर्डि. (१०००) ५ ३/४% ...	...	१४८५-०
आंध्र व्हॅली ऑर्डि. (१०००) ७ ३/४% ...	...	१५८१-४

इतर

चेलापूर शुगर (५०) ८ रु. ...	...	१८५-०
इन्व्हेस्टमेंट ट्रस्ट (१००-५०) २ रु. ...	...	५०-८
शिवा स्टीम (१५) १ रु. ...	...	२६-०
न्यू इंडिया विमा (७५-१५) १ रु आ. ...	...	४३-४
ओरिएंटल विमा (२००) १२५ रु ७५ रु बोनस ...	...	४६५०-०
टाटा आयर्न प. प्रे (१५०) ६% ...	...	२०२-८
टाटा आयर्न ड्यु. प्रे. (२००) १५ रु. २ आ. ...	...	१७०-०
टाटा आयर्न ऑर्डि (७५) १० रु. ...	...	३४५-८
टाटा आयर्न डिफर्ड (३०) ३६ रु. ३ आ. ६ पे ...	...	१५३५-०

सोने-चांदी-साखर

सोने (मिट) प्रत्येक तोळ्यास ...	...	३४-८
चांदी (मिट) प्रत्येक १०० तोळ्यास ...	...	४९-१५
साखर जावा (तयार) प्रत्येक इन्ड्रेडवेटास ...	...	१५-६
केसर प्रत्येक मणास ...	...	११-४
सरया प्रत्येक मणास ...	...	११-२ ३/४

"DAWN'S MENSORIUM" makes 6% addition to the monthly income of the family. Prospectus sent free on application. General Manager, "The Dawn of India Life Insurance Company Limited, POONA."

RELIABLE STENOGRAPHERS AND TYPISTS

ON TEMPORARY & PERMANENT CONTRACTS.

Apply—**MARATHI KENDRA,**

10 BUDHWAR, POONA 2.

S. B. JOSHI & Co.

ENGINEERS & CONTRACTORS

41 A, Bruce Street, Bombay

716 Sadashiv Peth, Poona City

पायोनियर डाइंग हाऊस, पुणे,

रंगीत कापडाचे व चिटाचे व्यापारी

एरोझाफ मिटिंग, सडीकाम, पक्क्या रंगाचे छापकामाचा व रगविण्याचा कारखाना.

भिकारदास मारुतीरोड, 'दातेवाडी' ६१५ सदाशिव पेठ

स्त्रियांचा आजार

म्हणजे मुख्यत विटाळदोष आणि गर्भाशयांत विषाड होणे होय आमचें औषध आर्डोमिक्स (आर्तवदोषारि) एका निष्णात स्त्रीरोग-चिकित्सकाचे पाठावरून तयार केलेलें असून ५० वर्षांच्या अनुभवानें स्त्रियांच्या सर्व गुप्त रोगांवर अप्रतिम गुणदायक ठरलेलें आहे. धुपणी, विटाळ नसणे, थोडा अथवा कष्टदायक होणे, ओटीपोटांत कळा मारणे, अकार्ली गर्भपात, ज्वर, कडकी, डोके दुखणे, शौचास साफ न होणे इत्यादि विटाळदोष नाहीसे करून गर्भाशय निरोगी करण्याचा हमसास गुण या आर्डोमिक्समध्ये असल्यामुळे वैद्य व डॉक्टर मोठ्या प्रमाणावर वापरत आहेत. गुणामध्ये याची बरोबरी बाजारांतील इतर औषधे करू शकत नाहीत. किंमत, चाटलीस रु २. ट. स. १२ आणे निराळा एकदम तीन चाटल्या मागविणारांस टपालसर्च माफ.

हिंदुस्थान, ब्रह्मदेश, व सिलोनसाठी मुख्य विक्रेते:—

धी इंडो फॉरिन एजन्सीज. (डिपार्टमेंट नं. ६)

२५५/७ पेंडसे चाळ, सदाशिव पेठ, पुणे शहर

For All Medicinal Requisites

— TRY —

N. MAHADEV & Co.

DISPENSING CHEMISTS
AND
DRUGGISTS

City Post Office Corner POONA, २

FOR
SAFETY, ECONOMY
AND
DURABILITY.
Consult

V. G. & Sons

ELECTRICAL and RADIO ENGINEERS
AND
LICENSED ELECTRICAL CONTRACTORS
Laxmi Road, Ganapati Chowk, POONA.

The Co-operators' Book Depot.

9, BAKEHOUSE LANE,
FORT, BOMBAY.

The Only Book Depot of its Kind in India.

Specialising in

Books on Economics, Co-operation, Banking and Finance, Accountancy and Auditing, Commerce, Business Organisation, Rural Reconstruction and allied Subjects

Books on all Subjects and of all Publishers in India, England and America are readily supplied at the published Prices

DECCAN BOOK STALL

Booksellers, Publishers & Subscription Agents
Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books, General books & Library books
- (2) We supply Government of Bombay and Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published any where and supply it at publisher's price

स्वल्प व्याजानें कर्ज मिळवा

त्वदेशी ध्यांना उत्तेजन देऊन त्याची योग्य जोपासना करण्यास व स्वतःच्याहि कायद्यासाठी कपनीचें लोन सर्टिफिकेट घेण्यास आजच रु. २५, किंवा प्रथम ६०८ व दरमहा ३ प्रमाणें पुढें १८ म्हणून १०० ते ५००० कर्ज, अगर कर्ज नको असल्यास रु. ५ ते १०० रोज मिळवा. तसेंच स्पेशल लोन घेऊन निकर्डाच्या गरजा भागवा. या इन्व्हेस्टमेंटमध्ये रोज रकमा मिळविणें किती कायद्याचें होईल याचाहि विचार करा. प्रास्पेक्टस व एजन्सीसाठी २ आण्याची तिकिटें पाठवून लिहा अगर भेटा

दि हिंदुस्थान इंडस्ट्रियल कंपनी, लि.,

हेड ऑफिस:—गिरगांव, मुंबई.

ब्रंच.—लक्ष्मी रोड, काकाकुवा मॅन्शन समोर, पुणे नं. २

दि साऊंड बँकिंग कॉर्पोरेशन लि.

[स्थापना सन १९३५]

९३।१ लक्ष्मीरोड, पुणे शहर

कामाची वेळ —

दररोज सकाळीं १० ते ३, शनिवारी १० ते १

चा लू ठेवी द सा द शें २ टक्के व्याजानें स्वीकारल्या जातात.

सेविंग बँक ठेवीवर द सा. द शें ३ टक्के व्याज दिलें जातें

मुदतीच्या ठेवी ३ महिन्यांपासून ३ वर्षेपर्यंत स्वीकारल्या जातात व्याजाचे दरान्दल बँकेकडे चौकशी करावी.

कर्ज: सोने, चादी, सरकारी रोखे, वगैरे तारणावर रकमा दिल्या जातात.

मॅनेजिंग एजंट्स.

गव्हाचे पोहे

(REGD.) (BLOSSOM) (REGD.)

कित्येकाना गव्हा साण्याची इच्छा असते पण प्रकृतीमुळे अगर हवामानामुळे सोसत नाही अशा लोकांना हे गव्हाचे पोहे चांगले मानवतात विशेषतः लहान मुलांना सकाळचे किंवा मधल्या वेळेचे साणें म्हणून ह्याचा उपयोग हितकारी ठरतो

ह्या पोह्यांचा तिसट व गोड चिवडा होतो. तसेंच हे दद्या-डुधातून साता येतात:

७५३ सदाशिव }
पुणे २.

भास्कर पांडुरंग सहस्रबुद्धे
कारखानदार.

संजीवन हेअर टॉनिक

दारुणा, कॅस गळणें व टक्कल

ह्यावर अनुभविक उपाय

संजीवन मॅन्युफॅक्चरिंग कं., अहमदाबाद